

Vyhodnocování přesnosti měření – chyby a nejistoty

- **MOTTO:**

Pokud bychom znali pravou hodnotu veličiny, nemusíme ji měřit. Analýza chyb vede k zvyšování přesnosti měření.

Chyba měření

- dříve přesnost vyjadřována pomocí chyby měření
- chyba měření definována jako rozdíl mezi naměřenou a pravou hodnotou měřené veličiny

- **Absolutní chyba měřené veličiny**

$$\Delta = X_N - X_S = -K$$

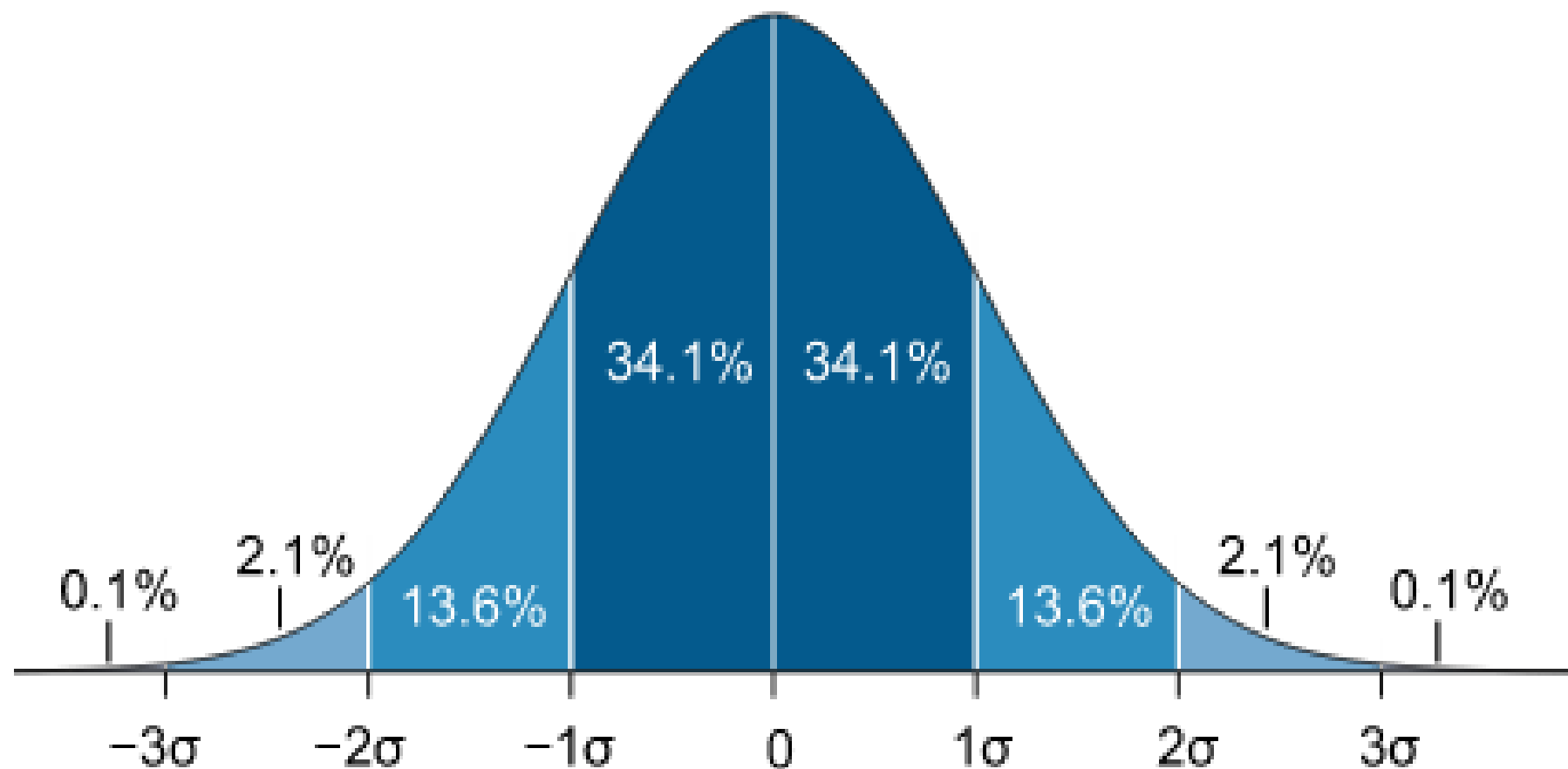
- **Chyba relativní**

$$\delta = \frac{\Delta}{X_S} \quad [-]$$

$$\delta = \frac{\Delta}{X_S} \cdot 100 \quad [\%]$$

$$\delta = \frac{\Delta}{X_S} \cdot 10^6 \quad [ppm]$$

Rozdělení chyb měření

Rozdělení chyb měření

- **Podle způsobu výskytu:**

- Chyby systematické (soustavné)
- Chyby náhodné (nahodilé)

- **Podle příčiny vzniku:**

1. Chyba metody (Δ_m , δ_m)

- systematická chyba
- vzájemné působení měř. přístroje a měř. Obvodu
(zapojení přístroje – přidavný R, L, C do obvodu,
měř. přístroj koná práci, tím odebírá energii z měř. Signálu)

Rozdělení chyb měření

2. Chyby rušivými vlivy

- těžko korigovatelné
- např. rušivá napětí, kapacitní a indukční vazby, odpory vodičů apod.

3. Chyby členů měřicího obvodu

- nepřesnost kalibrace a vyrovnaní etalonů
- je udána největší dovolená odchylka od jmenovité hodnoty

4. Chyba měřicího přístroje (Δ_p , δ_p)

- Základní – zahrnuta ve třídě přesnosti
- Přídavná – vzniká při nedodržení provozních podmínek přístrojů, i o několik řádů vyšší než chyba základní

5. Chyba čtení

- způsobená pozorovatelem

6. Chyba celková

- součet výše popsaných

Chyby měřicích přístrojů

- **Třída přesnosti** (TP)- udává maximální dovolenou relativní chybu přístroje δ_p [%] za referenčních podmínek

- Řada tříd přesnosti

0,05 – 0,1 – 0,2 – 0,5 – 1 – 1,5 – 2,5 – 5

0,05 – 0,2   přístroje cejchovní

0,2 – 2,5   přístroje laboratorní

2,5 – 5   přístroje provozní

- referenční podmínky

- Teplota $\vartheta = (23 \pm 10) ^\circ\text{C}$
- Vnější mg. pole $B < 5 \text{ mT}$
- Vztažná frekvence $f_n \pm 10\%$
- Pracovní poloha přístroje $\pm 5^\circ$

Chyby měřicích přístrojů

- Výpočet TP a značení

$$TP \geq \delta_{PM} = \frac{\Delta p}{M} \cdot 100 \quad [\%] \quad 1,5$$

$$TP \geq \delta_{PS} = \frac{\Delta p}{S} \cdot 100 \quad [\%] \quad \textcircled{1,5}$$

$$TP \geq \delta_{Pl} = \frac{\Delta p}{l} \cdot 100 \quad [\%] \quad \checkmark 1,5$$

kde M měřicí rozsah

S skutečná hodnota

l délka stupnice

Δp základní chyba přístroje za referenčních podmínek

Chyby měřicích přístrojů

Chyba číslicových měřicích přístrojů

- vyjadřuje se 2 složkami chyb

1. způsob

$$\Delta v \leq \left| \frac{\delta_1}{100} \cdot U_x \right| + \left| \frac{\delta_2}{100} \cdot M \right|$$

Kde	$\pm \delta_1$	relativní chyba měřené hodnoty veličiny	[%]
	$\pm \delta_2$	relativní chyba rozsahu	[%]
	U_x	změřené napětí	
	M	měřicí rozsah (F.S.)	

Chyby měřicích přístrojů

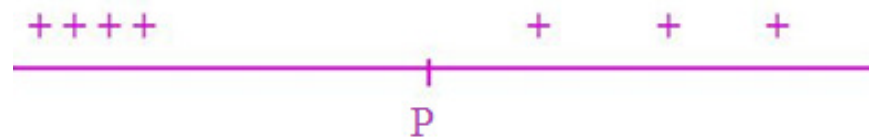
2. způsob

$$|\Delta_v| \leq \left| \frac{\delta_1}{100} \cdot U_x \right| + \text{počet kvantovacích kroků na posledním rozlišitelném místě (digitů)}$$

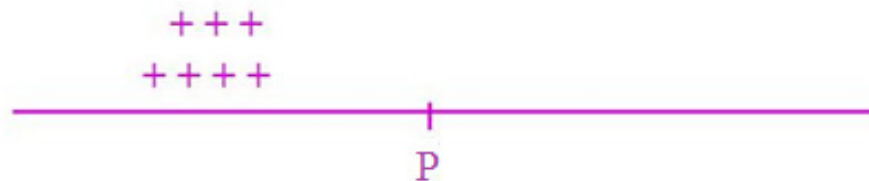
Kde $\pm \delta_1$ relativní chyba měřené hodnoty [%]
 U_x změřené napětí

Vyhodnocování opakovaných měření

- Vzájemná shoda výsledků je špatná, výsledky jsou **nepřesné**

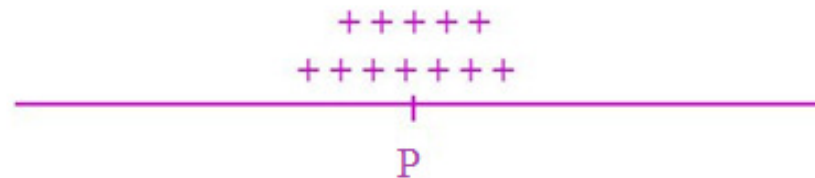

- Výsledky jsou mezi sebou shodné, ale výrazně se liší od pravé hodnoty, jsou **shodné ale nepřesné**

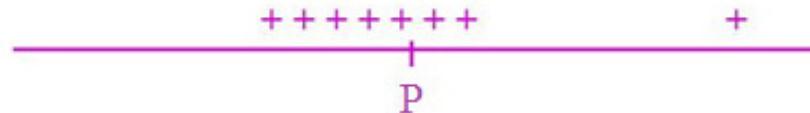

Vyhodnocování opakovaných měření

- Výsledky **přesné** (správné a shodné současně)

- Výsledek **odlehlý** (výrazně se liší od ostatních, zatíženo hrubou chybou nebo omylem)

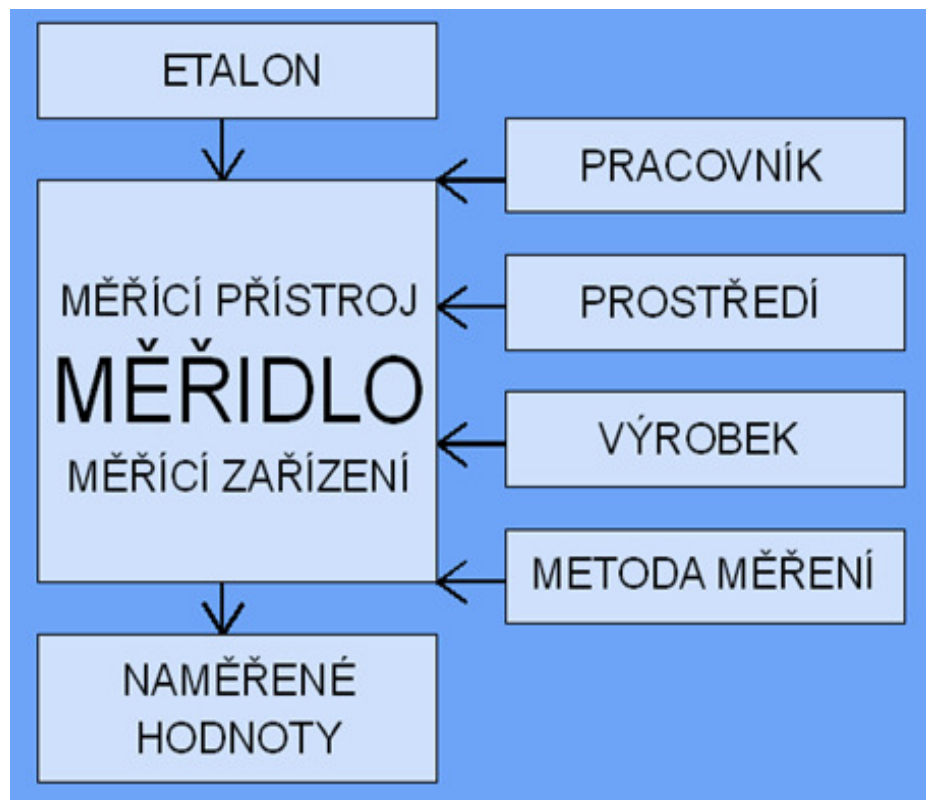

Nejistota měření

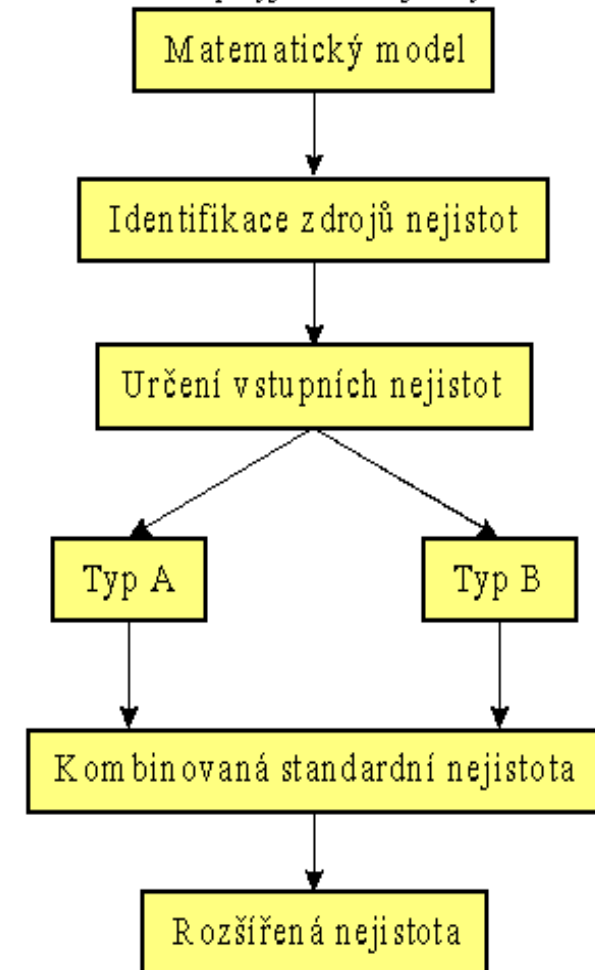
- Postupně zaváděny od 80. let minulého století
- Společně s měřenou veličinou se v měřicím procesu vyskytují i veličiny jiné, které ovlivňují měření
- Jejich působení se projevuje odchylkou mezi naměřenou a skutečnou (pravou) hodnotou
- Výsledek se pohybuje v určitém „tolerančním pásmu“ kolem skutečné hodnoty
- Nejistotou měření rozumíme parametr charakterizující rozsah hodnot okolo výsledku měření, který je možné racionálně přiřadit hodnotě měřené veličiny
- V r. 1993 vyšly první příručky pro výpočet nejistot měření
- Existují 2 způsoby řešení - A, B

Nejistota měření

- Každé měření je zatíženo chybami měření a tak hovoříme o nejistotě měření. Nejistotu měření způsobuje:

Obr. 2: Postup vyjádření nejistoty měření

Nejistota řešená způsobem (typ) A - $u_A(X)$

- Způsobována náhodnými chybami
- Stanovuje se statistickými metodami z opakovaných měření
- Je nutné opakovat celé měření a ne jen odečet hodnot
- Předpokládáme, že měřená veličina ani veličiny ovlivňující měření se nemění
- Mírou nejistoty je výběrová směrodatná odchylka
- Alespoň 10 – 20 měření, jinak je nutné výsledek upravit na počet opakování měření

Nejistota měření

- Platí následovné vztahy:

$$\overline{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$$

$$\sigma^2(X_i) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2$$

$$\sigma(X_i) = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2}$$

$$s^2(X_i) = \frac{1}{n-1} \cdot \sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2$$

$$s(X_i) = \sqrt{\frac{1}{n-1} \cdot \sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2}$$

$$u_{AX} = s(\overline{X}) = \sqrt{\frac{s^2(X_i)}{n}} = \sqrt{\frac{1}{n \cdot (n-1)} \sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2}$$

Nejistota měření

- Pokud je počet opakování menší než 10, je nutno upravit výsledek nejistoty měření:

$$u_A(X) = k_s \cdot s(\overline{X})$$

Počet měření	9	8	7	6	5	4	3	2
Koeficient k_s	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4	1,7	2,3	7

Nejistota řešená způsobem (typ) B - u_B (Z)

- Stanovena analýzou naměřených hodnot vycházející z racionálních úsudků
- Způsobována známými a odhadnutelnými vlivy
- Pro výpočet nejistoty (typu) B je nutné nejprve provést **analýzu všech vlivů**, které mohou na prováděné měření působit, tzn. zjistit **dílčí nejistoty** od jednotlivých dílčích zdrojů

Nejistota měření

Nejistoty B jsou obecně **způsobeny nedokonalostmi** např.:

- Měřicích prostředků
(etalony, stabilita přístrojů, dynamické chyby přístrojů, ...)
- Použitých metod měření
(odvod nebo přestup tepla, interakce s měřeným objektem, vlivy reálných parametrů součástek, ...)
- Okolních podmínek měření a jejich změn
(působení elektrického a magnetického pole, relativní vlhkost a tlak, ...)
- Vlivů operátora
(osobní zvyklosti, tepelné vyzařování, ...)
- Vztahů konstant nebo závislostí, které jsou použity při vyhodnocování.

Nejistota měření

- Obecně se odhad u_{Bj} provádí následujícími kroky:
- odhadne se maximální možná odchylka $\pm \Delta_{Zi,MAX}$ od nominální hodnoty veličiny příslušející **zdroji nejistoty** Z_i (měřidlo, obsluha,...)
- posoudí se **průběh pravděpodobnostní odchylky** v tomto intervalu a najde se nejvhodnější aproximace (koeficient χ)
- **dílčí nejistota** (typu) **B** se určí z maximální změny daného zdroje $\Delta_{Zi,MAX}$:

$$u_{Bi} = \pm \frac{\Delta_{Zi,MAX}}{\chi}$$

Nejistota měření

- **Koeficient χ** – tabulková hodnota podle typu rozdělení
  - $\chi = 2$ pro normální rozdělení ($P = 95,45 \%$)
  - $\chi = 3$ pro normální rozdělení ($P = 99,73 \%$)
  - $\chi = \sqrt{3}$ pro rovnoměrné rozdělení
- pokud zdroje nejistot typu B tvoří různé fyzikální vlivy, které mají různé veličiny (i různé jednotky), je nutné určit **citlivostní koeficienty** c_{Zi} :

$$u_{Bi} = c_{Zi} \cdot u_{Bzi}$$

- v takovém případě se stanoví citlivostní koeficienty ze závislosti:

$$c_{Zi} = \frac{\partial X}{\partial Z_i}$$

Nejistota měření

- **celková nejistota** (typu) **B** se stanoví z dílčích nezávislých nejistot typu B:

$$u_B(X) = \sqrt{\sum_{i=1}^n c_{Zi}^2 \cdot u_{Bzi}^2} = \sqrt{\sum_{i=1}^n u_{Bi}^2}$$

- Pokud je mezi zdroji nejistot (J, K) korelace, pak se u_B stanoví:

$$u_{BX} =$$

$$= \sqrt{\sum_{i=1}^n c_{XZi}^2 u_{Zi}^2 + 2 u_{ZJ} u_{ZK} r(J, K)}$$

Kombinovaná nejistota $u_c(X)$

- Udává interval, ve kterém se s pravděpodobností 68,27 % vyskytuje skutečná hodnota (podmínkou je normální rozdělení):

$$u_c = \sqrt{u_A^2 + u_B^2}$$

- *Poznámka:*

Kdy a proč můžeme předpokládat normální rozdělení?

Rozšířená nejistota U

- definuje interval okolo výsledku měření, v němž se s určitou požadovanou úrovní spolehlivosti nalézá výsledek měření (obvykle volíme 95%-ní).
- násobení kombinované standardní nejistoty a koeficientu rozšíření k , tzn.

$$U = k \cdot u_c$$

- k ... koeficient rozšíření
- $k = 2$ ... skutečná hodnota je v daném intervalu s pstí $P = 95 \%$
- $k = 3$ ... skutečná hodnota je v daném intervalu s pstí $P = 99,73\%$

Nejistota měření

- Matematické vyjádření výsledků měření
  - Výsledek měření pro opakovaná měření pak zapisujeme včetně rozšířené nejistoty měření:

$$X = \bar{x} \pm U$$

- s použitím standardní kombinované nejistoty u_c
  - s použitím rozšířené nejistoty U
- Příklad
  - nominální hodnota napětí $\bar{x} = 100\text{V}$
 $U = 0,35\text{mV}$
  - $\bar{x} = 100,02147\text{V}$ s $U = 0,35\text{mV}$
  - $X = 100,02147 (35) \text{V}$
  - $X = (100,02147 \pm 0,00035)\text{V}$ - tento zápis se upřednostňuje pro rozšířenou nejistotu

Nejistota měření

- posuzování shody

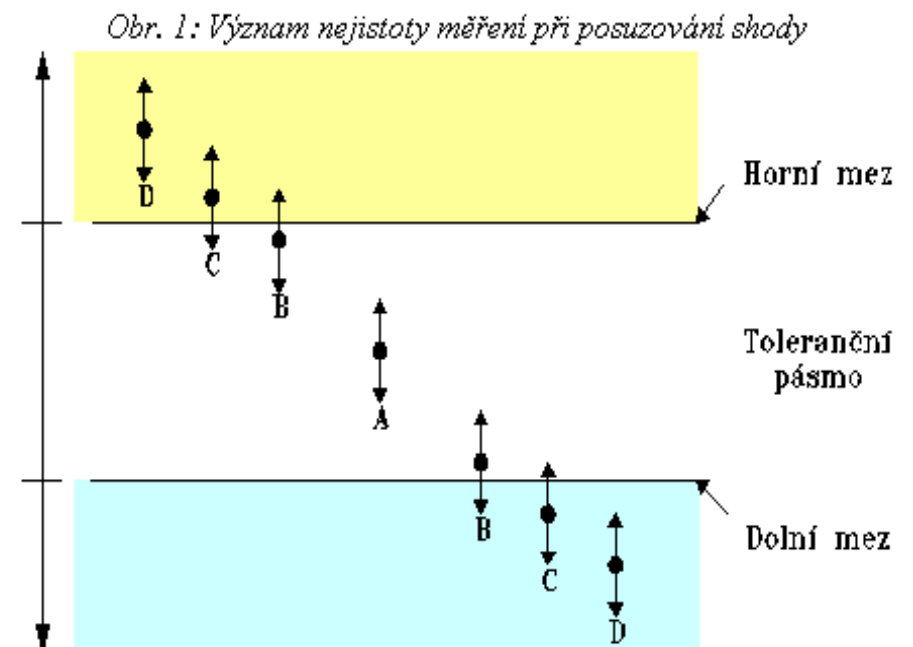
- příklad – dolní mez 36 mm, horní mez 40,6 mm, tolerance 4,6 mm

- 1) Naměřená hodnota + nejistota je $(38,3 \pm 0,3)$ mm, tj. bod A - **Vyhovuje** - hodnota i nejistota jsou v tolerančním pásmu

- 2) $(36,2 \pm 0,3)$ mm nebo $(40,5 \pm 0,3)$ mm
Body B - **Nevyhovují** - hodnota je v tolerančním pásmu, nejistota však hranice tolerančního pásma překračuje

- 3) $(35,9 \pm 0,3)$ mm nebo $(40,8 \pm 0,3)$ mm
Body C - **Nevyhovují** - hodnota je mimo toleranční pásmo, nejistota do tolerančního pásma zasahuje

- 4) $(35,5 \pm 0,3)$ mm nebo $(41,0 \pm 0,3)$ mm
Body D - **Nevyhovují** - hodnota i nejistota jsou mimo toleranční pásmo

Téma cvičení: chyby a nejistoty měření

Děkuji za pozornost